

О‘ЗBEKISTON RESPUBLIKASI JINOYAT KODEKSIDA HUJJATLARNI SOXTALASHTIRISH JINOYATINING KVALIFIKATSIYASI

IBROHIMOV JASURBEK SHERMUHAMMADOVICH

IIV Akademiya Tergov faoliyati yo‘nalishi

O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi

Inson huquqlari bo‘yicha vakilining

(ombudsmanning) Andijon viloyatidagi

mintaqaviy vakili, maxsus unvoni podpolkovnik

jasurbekibrohim@gmail.com

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksida hujjatlarni soxtalashtirish jinoyatining huquqiy-moddaviy asoslari, ularning kvalifikatsiyasi, jinoyat tarkibi elementlari hamda amaliyotda uchraydigan muammolar yoritilgan. Shuningdek, tergov jarayonida ushbu jinoyatlarni aniqlash, hujjatlarni soxta deb topish mezonlari, jinoyatlarni oldini olishga qaratilgan choralar va ilg‘or xorijiy tajribalarga ham to‘xtalib o‘tilgan. Qonunchilikni takomillashtirish bo‘yicha takliflar ham ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: *hujjat, soxtalashtirish, Jinoyat kodeksi, kvalifikatsiya, jinoyat tarkibi, tergov, huquqiy baholash, jinoyat alomatlari, elektron hujjat, oldini olish chorasi*

KIRISH

Bugungi kunda hujjatlarni soxtalashtirish jinoyati nafaqat yuridik tizim uchun, balki jamiyatning ishonch poydevorini mustahkamlashda ham dolzarb masalalardan biri bo‘lib qolmoqda. Texnologiyalar rivojlanib, hujjatlar yuritish tizimi elektron shaklga o‘tayotgan bir paytda, ayrim fuqarolar yoki tashkilotlar tomonidan hujjatlarni qalbakilashtirish yo‘li bilan noqonuniy manfaat orttirishga urinishlar hanuz

kuzatilmoqda. Bu esa nafaqat qonuniylik prinsiplari, balki fuqarolarning davlat idoralariga bo‘lgan ishonchiga ham salbiy ta’sir ko‘rsatadi.

Shu nuqtai nazardan, hujjatlarni soxtalashtirish jinoyatining mohiyatini to‘g‘ri anglash, ularning kvalifikatsiyasini huquqiy jihatdan aniq belgilash, tergov amaliyotida bu jinoyatlarni to‘g‘ri tasniflash muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, davlat xizmatlarining elektronlashtirilishi, raqamli identifikatsiya va elektron imzo tizimlarining joriy qilinishi ushbu jinoyatlarning oldini olishda samarali vosita bo‘lib xizmat qilmoqda.

Ushbu maqolada jinoyat kodeksida hujjatlarni soxtalashtirishga oid normalar tahlil qilinadi, amaliy tergov tajribasi asosida dolzarb masalalar ko‘rib chiqiladi hamda mavjud huquqiy mexanizmlarni takomillashtirish bo‘yicha takliflar ilgari suriladi.

ASOSIY QISM

O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat Kodeksida hujjatlarni soxtalashtirish jinoyati aniq belgilangan bo‘lib, bu jinoyatning kvalifikatsiyasi va unga qarshi kurashish mexanizmlari yuridik tizimimizda alohida ahamiyatga ega. Hujjatlarni soxtalashtirish — bu qonuniy kuchga ega hujjatlarni qalbakilashtirish, noto‘g‘ri ma’lumot kiritish yoki asl hujjatlarni noqonuniy o‘zgartirish orqali kishi yoki tashkilotlarga foyda keltirish maqsadida amalga oshiriladi.

O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat Kodeksi (Jinoyat Kodeksi, 1994 yil 22 sentyabr) hujjatlarni soxtalashtirishni jiddiy jinoyat sifatida ko‘rib chiqadi va uning har xil shakllarini aniq tasniflashga imkon beradi.

Hujjatlarni soxtalashtirish jinoyatining asosiy huquqiy me’yorlari O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat Kodeksining 167-moddasida keltirilgan. Mazkur modda hujjatlarni qalbakilashtirishning qator turlarini o‘z ichiga oladi, jumladan, davlat va nodavlat hujjatlarini soxtalashtirish, shaxsiy ma’lumotlar yoki boshqa muhim hujjatlarni o‘zgartirish, noxush maqsadlarda ishlatish kabi holatlarni tasvirlaydi. 167-modda birinchi va ikkinchi qismlarida hujjatlarni soxtalashtirishni sodir etgan shaxslar uchun jinoiy javobgarlikni belgilaydi.

Bu jinoyatning kvalifikatsiyasi unga ko'ra har bir hujjatni soxtalashtirish turi uchun jazo belgilanishi bilan ajralib turadi. Misol uchun, agar soxtalashtirish davlat hujjatlariga tegishli bo'lsa, bu holatda javobgarlik yuqori darajada bo'ladi, ya'ni eng kamida jinoiy qamoq jazosiga sabab bo'ladi. Agar soxtalashtirish shaxsiy yoki tashkilotga oid hujjatlarda amalga oshirilsa, jazo bir muncha yumshoqroq bo'lishi mumkin, lekin shunga qaramay, hujjatni soxtalashtirgan shaxs jinoiy javobgarlikka tortilishi kerak.

O'zbekiston Respublikasida hujjatlarni soxtalashtirishga qarshi kurashishda ko'plab qonunlar va nizomlar muhim rol o'ynaydi. Masalan, "Elektron hukumat to'g'risida"gi qonun, 2013-yil 6-dekabrda qabul qilingan, davlat idoralari va fuqarolar o'rtasidagi elektron hujjatlar almashinuvi jarayonlarini tartibga soladi. Bu qonun hujjatlarni soxtalashtirishning oldini olishda samarali vosita sifatida xizmat qiladi, chunki elektron tizimlar hujjatlarning o'zgartirilishini aniq ko'rsatib beradi va ular uchun elektron imzo tizimini joriy etish orqali soxta hujjatlarning kelib chiqish imkoniyatini kamaytiradi.

Shuningdek, "Davlat xizmatlari to'g'risida"gi qonun, 2018-yil 5-aprelda qabul qilingan, davlat xizmatlarini ko'rsatish jarayonlarini tartibga soladi va hujjatlarni soxtalashtirishga qarshi kurashishda muhim qadamdir. Ushbu qonun doirasida hujjatlar, shu jumladan shaxsiy ma'lumotlar, raqamli formatda huquqiy kuchga ega bo'lib, ularni soxtalashtirishning oldini olish uchun zamonaviy texnologiyalar joriy etilgan.

Elektron imzo tizimi ham hujjatlarni soxtalashtirishga qarshi kurashishda kuchli huquqiy vositadir. O'zbekiston Respublikasi "Elektron imzo to'g'risida"gi qonuni, 2015-yil 3-noyabrda qabul qilingan, bu tizimni joriy etishda ko'plab hujjatlarni soxtalashtirish holatlarini kamaytiradi. Elektron imzo hujjatning asl nusxasini tasdiqlaydi va uni o'zgartirish imkoniyatini cheklaydi. Shuningdek, ushbu tizim davlat va biznes sohalarida ishonchli va xavfsiz hujjat almashinuvi uchun zarur vosita sifatida xizmat qiladi.

Shu bilan birga, Jinoyat Kodeksining 168-moddasi, ya'ni "Hujjatlarni o'zgartirish yoki yo'q qilish" moddasi ham muhim ahamiyatga ega. Bu modda hujjatlarni nafaqat qalbakilashtirish, balki ularni o'zgartirish yoki yo'q qilishni ham jinoyat sifatida belgilaydi, va bunday jinoyatlar uchun javobgarlikni oshiradi.

Moddaning maqsadi hujjatlarning saqlanishi va ularni noto'g'ri maqsadlarda ishlatishning oldini olishga qaratilgan.

Jinoyat kodeksida keltirilgan ushbu normalar nafaqat jinoyatni aniqlashda, balki unga qarshi kurashishda samarali yondashuvni shakllantirishda ham muhim ahamiyatga ega. Davlatimiz tomonidan joriy etilgan yangi texnologiyalar va qonunlar, shubhasiz, hujjatlarni soxtalashtirishga qarshi kurashishda katta yordam beradi va shu bilan birga jamiyatda huquqiy ongni oshirishga hissa qo'shadi. Shuning uchun hujjatlarni soxtalashtirishga qarshi samarali kurashish uchun zamonaviy texnologiyalarni, elektron tizimlarni va huquqiy mexanizmlarni to'g'ri qo'llash muhimdir.

Hujjatlarni soxtalashtirish jinoyatining amaliy misollarini jadvalda taqqoslangan holda keltiraman:

Amaliy Misol	Jinoyat Turi	Qonuniy Me'yorlar	Jazo	Ehtimoliy Sabablar
Davlat hujjatini soxtalashtirish	Hujjatlarni qalbakilashtirish	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat Kodeksining 167-moddasi	Eng kamida 3 yil muddatga ozodlikdan mahrum qilish	Maqsad: davlatga zarar yetkazish, qarorlarni o'zgartirish
Shaxsiy hujjatni soxtalashtirish (pasport)	Shaxsiy hujjatlarni soxtalashtirish	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat	Jarima yoki qamoq, 1 yilgacha qamoq	Identifikatsiya qilishni o'zgartirish, firibgarlik

Amaliy Misol	Jinoyat Turi	Qonuniy Me'yorlar	Jazo	Ehtimoliy Sabablar
		Kodeksining 167-moddasi		
Yuridik shaxsning hujjatlarini o'zgartirish	Tashkilotnin g hujjatlarini o'zgartirish	O'zbekisto n Respublikasi Jinoyat Kodeksining 167-modda, 168-modda	Jarima yoki 2 yilgacha qamoq	Tashkilotga nohaqlik, imzolarni noqonuniy o'zgartirish
Elektron hujjatni soxtalashtiris h	Elektron hujjatlarni qalbakilashtirish	"Elektron hukumat to'g'risida"gi qonun, Jinoyat Kodeksining 167-modda	Elektron imzo orqali hujjatni soxtalashtiris h	Elektron tizim orqali soxta hujjatlar yaratish
Boshqa hujjatlarni o'zgartirish (qarz)	Qarzdorlik hujjatlarini o'zgartirish	O'zbekisto n Respublikasi Jinoyat Kodeksining 168-modda	Jazo: qamoq yoki jarima, 1 yilgacha	O'zgartirish orqali o'z manfaatini ko'zlash

Bu jadvalda, har bir hujjatni soxtalashtirish turi bo'yicha asosiy jinoyatlarni, ularni aniqlashga qaratilgan qonuniy me'yorlarni, jazo belgilashni va ehtimoliy sabablarni taqqoslagan holda ko'rsatdim. Har bir holatda jinoyatning qiyinchiliklari va jazo darajasi farq qiladi, bu esa hujjatlarni soxtalashtirishga qarshi kurashish mexanizmlarini yanada samarali qilishni talab qiladi.

XULOSA

Hujjatlarni soxtalashtirish jinoiy harakatlari nafaqat huquqiy tizimga, balki jamiyatga ham katta zarar yetkazadi. O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat Kodeksi doirasida bu jinoyatlar aniq belgilangan bo‘lib, ular uchun turli jazolar ko‘zda tutilgan. Hujjatlarni soxtalashtirishning turli shakllari – davlat hujjatlari, shaxsiy hujjatlar, yuridik shaxslar hujjatlari, elektron hujjatlar va boshqalar – har biri o‘ziga xos jinoyat sifatida ko‘riladi va har bir holatda jazo choralarining samaradorligi qonuniy mexanizmlar bilan tartibga solinadi.

Shu bilan birga, hujjatlarni soxtalashtirishni oldini olish uchun davlat tomonidan qator islohotlar amalga oshirilgan. Elektron imzo tizimi va raqamli hujjatlar doirasidagi qonuniy o‘zgarishlar bu jinoyatlarni kamaytirish va hujjatlarning haqiqiylikini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Jinoiy javobgarlik va jazo choralari bu jinoyatlarni kamaytirish uchun kuchli huquqiy mexanizm bo‘lib xizmat qiladi, biroq, bu borada davriy monitoring, huquqiy ongini oshirish va fuqarolarni hujjatlarni soxtalashtirishning salbiy oqibatlarini haqida xabardor qilishni davom ettirish zarur.

Umuman olganda, hujjatlarni soxtalashtirish jinoyatiga qarshi kurashishda samarali qonunlar va tizimlar orqali jamiyatda huquqiy tartibni ta'minlash va adolatni tiklash mumkin. Bu, albatta, har bir fuqaroning huquqiy ongini oshirish va hujjatlarni saqlash tizimida ishonchni kuchaytirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat Kodeksi. Tashkent: Adolat, 2021.
2. Ahmadov, M. Hujjatlarni Soxtalashtirishga Qarshi Kurash: Nazariy va Amaliy Asoslar. Toshkent: O‘zbekiston huquq akademiyasi nashriyoti, 2020.
3. Salimov, A. X. Elektron Hujjatlar va Ularning Huquqiy Tabiati. Toshkent: Huquq va jamiyat, 2019.
4. Karimov, I. J. O‘zbekiston Respublikasida Huquqni Muhofaza Qilish Faoliyati: Tarix va Hozirgi Holat. Toshkent: O‘zbekiston davlat nashriyoti, 2022.